

Володимир Васильович ДУМА,
старший викладач,
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука

ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Анотація

В даній статті охарактеризовано правоохоронні органи на сучасному етапі розвитку української держави

Правоохоронні органи в боротьбі із злочинністю та іншими правопорушеннями, які для виконання своїх функцій наділені владними повноваженнями, перш за все повинні виконувати свою діяльність, виходячи з вимог гарантії законності. Організація і діяльність правоохоронних органів регулюється відповідними законодавчими та іншими нормативними актами стосовно кожного із них.

Саме тому, в забезпеченні законності, як режиму і відповідності суспільних відносин діючим законам, дуже важливу роль відіграють правоохоронні органи.

Основна мета їхньої діяльності виражається в наступних функціях, а саме: прокурорський нагляд, виявлення, розкриття та розслідування злочинів, охорона громадського порядку, забезпечення безпеки громадян, гарантування та охорона самостійності, суверенітету, територіальної цілісності держави, проведення спеціальних оперативних міроприємств та інші.

Виконання деяких із цих функцій покладене не тільки на правоохоронні, а і на інші органи та формування держави. Так, статтею 17 Конституції України, функції по забезпеченню державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом.

Правоохоронні органи - одна із самих важливих складових в системі державних та недержавних органів України, мета, завдання і функції якої - забезпечення законності і правопорядку в усіх сферах життєдіяльності нашої країни.

Аналіз чинного законодавства показує, що у питаннях правової регламентації діяльності правоохоронних органів багато проблем теоретичного і практичного плану. Однією із таких проблем є проблема визначення терміну „правоохоронні органи”.

Питання про визначення терміну „правоохоронні органи” є дискусійним у теорії права. Немає однозначності в розумінні цього поняття як серед науковців так і практичних працівників самих правоохоронних органів.

Одні науковці дають визначення, що правоохоронні органи, це державні органи і громадські організації, які хоча б у деякій мірі наділені правоохоронними функціями. (Осадчий В.К.)

Інші вчені відносять до них всі державні органи, які наділені певними повноваженнями в галузі контролю за дотриманням законності і правопорядку (в широкому розумінні) та державні органи, спеціально створені для забезпечення законності і правопорядку в боротьбі із злочинністю в (вузькому розумінні). (Тевлін Р.К.)

Раніше деякі вчені-юристи пропонували обмежити поняття правоохоронних органів чіткими рамками, тобто що до правоохоронних органів потрібно віднести всі озброєні органи, в тому числі і збройні сили.

Неоднозначне розуміння вказаної правової категорії обумовлене головним чином відсутністю чіткого визначення поняття "правоохоронні органи" в чинному законодавстві України і тому питання віднесення того чи іншого державного чи недержавного органу до правоохоронних органів не мають єдиної підтримки серед юристів-науковців. І тільки в 1993 році законодавчий орган держави зробив першу спробу шляхом прийняття Закону України „Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів” кваліфікувати поняття „правоохоронні органи.”

Згідно ст. 2 та ст. 50 цього закону правоохоронними органами являються органи, які беруть безпосередню участь в: а) в розгляді судових справ у всіх інстанціях, б) провадженні та розслідуванні кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення, в) оперативно-розшуковій діяльності, г) охороні громадського порядку та громадської безпеки, д) виконанні вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів дізнання і попереднього слідства, е) контролі за переміщенням людей, транспортних засобів, товарів та інших предметів чи речовин через державний і митний кордон України, є) нагляді та контролі за виконаннями законів.

До системи правоохоронних органів згідно цього ж закону відносяться органи: прокуратури, внутрішніх справ, служба безпеки, митної служби, охорони державного кордону, державної податкової служби, виконання покарань, державної контрольно-ревізійної служби, рибоохорони, державної лісової охорони, інші, які здійснюють правозастосовчі або правоохоронні функції.

Із наведеного переліку видно, що багато органів таких як Міністерство юстиції України, Вища Рада юстиції, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, адвокатура, нотаріат та багато інших, які забезпечують в основному функції по виконанню вимог правових норм, тобто виконують правозастосовчі функції, не включені в число правоохоронних органів. Відносно них, а особливо відносно Міністерства юстиції та Вищої Ради юстиції д наукових юридичних колах України існують різноманітні думки, наприклад вчені Мельник М. І. та Хавронюк М.І. в своїх наукових працях визначають, що „органи державної виконавчої служби, судової експертизи, нотаріату і адвокатури, які діють під егідою Міністерства юстиції України, не мають повноважень щодо виконання

правоохоронних функцій Тому навряд чи їх можна віднести до правоохоронних органів. Проте з іншого боку, діяльність Міністерства юстиції України і адвокатури безпосередньо пов'язана з діяльністю правоохоронних органів.” (Мельник М. І., Хавронюк М.І.)

Про те, що нотаріат, адвокатура та інші органи юстиції не мають чітко вираженої класифікації пишуть і багато інших науковців, наприклад С.М.Тимченко. Окремі з них, враховуючи, що ці органи дуже тісно в своїй діяльності пов'язані з діяльністю органів правосуддя, тобто судами, відносять їх до судових органів, хоча в той же час судові органи вони відносять до правоохоронних.

В нинішній час серед науковців-юристів ведуться дискусії про те, до якої групи необхідно віднести деякі державні органи, які крім своєї основної управлінсько-виконавчої діяльності виконують функції, що пов'язані з охороною прав та діяльності. Такі науковці, як Мельник М.І. та Хавронюк М.І. виділяють їх в окрему групу - контролюючі та координуючі органи.

Відкритим залишається питання віднесення судів до системи правоохоронних органів. На цю тему серед науковців ведеться багато дискусій, однак єдиного визначення з цього питання до цих пір не досягнуто. Одні вчені відносять суди до правоохоронних органів, інші пропонують їх рахувати незалежними, самостійними, тому що вони є єдиними представниками, які здійснюють функцію правосуддя.

На нашу думку, суди необхідно виділити в окрему самостійну категорію, яка тісно пов'язана в своїй діяльності з правоохоронними органами.

Нечітко визначене поняття „правоохоронні органи” і в інших діючих законах України. Згідно ст. 14 Закону України „Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні” до правоохоронних органів віднесені органи внутрішніх справ України, прокуратури, Служби безпеки України, податкової інспекції, а також слідчі органи. А в статті 8 цього ж Закону вказується, що правоохоронними органами є ті, які уповноважені приймати повідомлення про крадіжки, розтрата, недостачі та про інші правопорушення і які мають право приймати по них рішення.

В Законі України „Про оперативно-розшукову діяльність” пропонується правоохоронними органами рахувати органи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність та органи дізнання, однак якщо до теперішнього часу включення органів прокуратури до числа правоохоронних серед вчених - юристів не викликало сумнівів, то останнім часом, у зв'язку з реалізацією положень Конституції, стали вестись дискусії щодо віднесення органів прокуратури до контрольно-наглядових органів.

На основі вище викладеного пропонуємо наступну класифікацію правоохоронних органів:

До правозахисних органів необхідно віднести:

Уповноваженого Верховної Ради з прав людини; Раду національної безпеки і оборони України; Міністерство юстиції України; Вищу раду юстиції України; нотаріат; адвокатуру; митні органи; органи охорони державного кордону; орга-

ни Державної виконавчої служби; органи Державної податкової служби; органи та установи виконання покарань; органи державної контрольно-ревізійної служби; органи служби захисту прав споживача; органи рибохорони; органи державної лісової охорони; інші, які здійснюють правозахисну функцію, в тому числі приватні детективні та охоронні фірми і підприємства.

До органів охорони правопорядку потрібно включити:

органи прокуратури; органи внутрішніх справ; органи Служби безпеки України; Інтерпол; спеціальні правоохоронні органи, підрозділи та посадові особи, на яких чинним законодавством покладено обов'язок дізнавала.

Одними із головних відмінностей, на основі яких зроблений поділ правоохоронних органів на правозахисні та органи охорони правопорядку є:

- Правозахисними органами можуть бути державні і недержавні органи, тоді як органами охорони правопорядку - тільки державні органи з притаманною їм специфічною функцією;

- Органи охорони правопорядку згідно чинного законодавства мають право займатися оперативно-розшуковою діяльністю, що недозволено правозахисним органам (за виключенням спеціальних підрозділів, які включені в число спеціальних правоохоронних органів).

- Органи охорони правопорядку наділені правом проведення дізнання та досудового розслідування;

- Органи охорони правопорядку, а саме прокуратура наділена правом підтримки державного обвинувачення в суді та правом нагляду за дотриманням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Література:

1. Конституція України. - Харків: Парус, 2003;
2. Осадчий В.К. Правоохоронні органи як суб'єкти кримінально-правового захисту// Право України. - 1997. - №11. - С.71;
3. Тевлін Р.К. Про поняття „Правоохоронні органи”у вузькому і широкому розумінні// Радянське право. - 1985. -№7. - С.53;
4. Указ Президента України „Про затвердження Положення про Управління по роботі правоохоронних органів Адміністрації Президента України” №536/2001 від 20 липня 2001 року;
5. Закон України “Про міліцію” № 565 - XII від 20 грудня 1990 року;
6. Закон України “Про прокуратуру” № 1789-XII від 5 листопада 1991;
7. Закон України “Про службу безпеки України” 2229 від 25 березня 1992 року;
8. Закон України “Про боротьбу з корупцією” № 356/95-ВР від 5 жовтня 1995 року;
9. Правознавство: Підручник / Авт. кол : Демський С.Е. та інші. За ред. В. В. Копейчикова, - К, Юрінком Інтер, 2003.

ЗАКОНОДАВЧІ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ (МЕДІАЦІЇ) В УКРАЇНІ

Анотація

З 2003 р. в Україні розвиваються програми відновного правосуддя. - нової моделі реагування на злочинну поведінку. На даний час програми відновного правосуддя реалізуються в 11 регіонах України і при цьому застосовуються різні механізми передачі справ на медіацію. Завдяки запровадженню правових реформ в Україні Міністерство юстиції України розробило проекти Законів України «Про медіацію (посередництво) у кримінальних справах», а також «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо процедури медіації (посередництва)». Перший законопроект визначає основні засади процедури медіації та форми її організації, у той час як другий розширює можливості звільнення осіб від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням винного з потерпілим.

Аннотация

С 2003 г. в Украине развиваются программы восстановительного правосудия - новой модели реагирования на преступное поведение. В данное время программы восстановительного правосудия реализовываются в 11 регионах Украины и при этом применяются разные механизмы передачи дел на медиацию. Благодаря внедрению правовых реформ в Украине, Министерство юстиции Украины разработало проекты законов Украины «О медиации (посредничестве) в уголовных делах», а также «О внесении изменений в Уголовный и Уголовно-процессуальный кодексы Украины относительно процедуры медиации (посредничества)». Первый законопроект определяет основные принципы процедуры медиации и формы её организации, в то время, как второй законопроект расширяет возможности освобождения лиц от уголовной ответственности в связи с примирением преступника с потерпевшим.

Annotation

Restorative justice programmes have been developing in Ukraine since 2003. At the moment, restorative justice programmes are implemented in 11 regions of Ukraine and different referral mechanism are used. Due to legal reforms in Ukraine, the Ministry of Justice of Ukraine has developed drafts of laws «On mediation in criminal matters» and «On amendments to Criminal and Criminal-Procedural Codes of Ukraine regarding mediation». The first law draft determines the basic mediation principles and its organizational forms. The second law draft extends possibilities of liberating from the criminal responsibility in the case of victim-offender

reconciliation.

З 2003 року в Україні бере початок розвиток відновного правосуддя - нової моделі реагування на злочинну поведінку. Відновне правосуддя - це процес, у відповідності до якого усі сторони - учасники конкретного правопорушення -- зустрічаються для колективного вирішення питання, що робити з наслідками правопорушення та їх впливом на майбутнє¹.

Відомий британський дослідник Гай Мастерс визначає чотири основні цілі відновного правосуддя². По-перше, відновне правосуддя прагне встановити у безпосередньому спілкуванні з правопорушником, кому саме було заподіяно шкоду, і в який спосіб. По-друге, допомагати і заохочувати правопорушника якомога повніше відшкодувати заподіяну шкоду. По-третє, саме завдяки зазначеному, відновне правосуддя прагне забезпечити «реінтеграцію» або «відновлення» правопорушника - адже, залагодивши завдану ними шкоду, правопорушники зможуть, і їм дозволять, залишити все в минулому. Зрештою, в рамках використання відновних підходів можна надати жертвам необхідну їм підтримку та послуги³.

На нашу думку в основу принципів відновного правосуддя покладено такі шість ключових положень:

- пріоритетність надання підтримки та забезпечення зцілення жертви потерпілого. У програмах відновного правосуддя цей принцип забезпечується шляхом особливої уваги почуттям потерпілої сторони, особливостям процесу, що запобігають вторинній віктимізації жертви та ін.;
- правопорушники несуть відповідальність за їхні дії, але ж не в розумінні покарання, а в розумінні усвідомлення наслідків власної поведінки та активних дій з боку правопорушника, спрямованих на виправлення завданої шкоди;
- активна участь у розв'язанні ситуації всіх осіб, на яких вплинула подія злочину. Це означає, що правопорушник та особи, які потерпіли та зазнали прямого впливу від злочинних дій правопорушника, за їхнього бажання, повинні отримати можливість безпосередньої участі у реагуванні на такі злочинні дії: оцінити наслідки та вплив злочину на їх власне життя, визначити найбільш дієві шляхи виправлення цих наслідків та запобігання повторення такого у майбутньому та нарешті виконання (або підтримка у виконанні) досягнутих домовленостей;

® громада сприяє реінтеграції жертви та правопорушника - це один з

¹ Marshall T. *Criminal Mediation in Great Britain 1980-1996* // 4 (4) *European Journal on*

² Masters G. *Restorative Justice in Sussex: Introducing Restorative Justice and Restorative Practice.*- Sussex Centre for estorative Justice - 2003 - p. 2-3

³ Там же